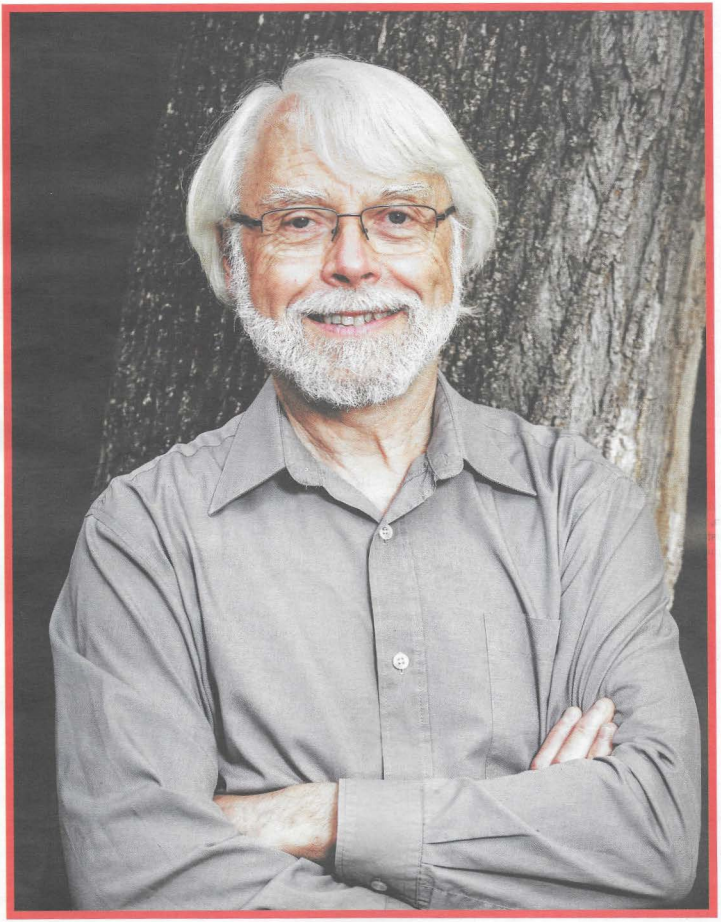

NO CZENGLISH, PROSÍM

Narodil se v Kanadě, ale už téměř čtyřicet let žije v Brně. Proč učil Moraváky slováckým zpěvům a tancům, proč by Angličan o rodičích nikdy neřekl „naši" a proč je kanadská angličtina na učení tou nejlepší, vysvětluje profesor DON SPARLING.

Text: Nora Grundová
Foto: Tomáš Krist

Jeho angličtina je bezchybná, ale jeho čeština je prvotřídní. S lehkou zpěvností Moravy. Je brněnský patriot, ač se tam nenarodil a přistěhoval se před sedmatřiceti lety. Z Kanady. Profesor Don Sparling pochází z kanadské Ottawy a do Brna definitivně přesídlil v roce 1977 po sedmi letech vyučování angličtiny v Praze.

Dnes patří ke známým brněnským postavám, znají ho studenti Masarykovy univerzity i místní cizinci, pro které Sparling pořádá toulky městem. Především je však v Česku známý jako autor učebnic, z nichž název jedné vnesl do češtiny nové slovo. Czenglish.

Jak jste se ocitl v tehdejším Československu?

Do Prahy jsem se přijel podívat v červenci a srpnu roku 1968, těsně před invazí. Setkal jsem se tu se spoustou zajímavých lidí. Vrátil jsem se do Anglie, kde jsem měl sbalit kufry a odjet do Francie, protože jsem tam měl domluvené místo lektora angličtiny na univerzitě v Dijonu. Ovšem v Oxfordu jsem v září dostal dopis z Dijonu, že se tam ještě neotevírá univerzita a že snad v říjnu. V říjnu přišel stejný dopis, že nedostali povolení otevřít moji pozici a že snad v listopadu. V listopadu to samé. Tak jsem nechtěl čekat na věčné časy. Chtěl rok dva zůstat v Evropě a napsal jsem do Československa. Tady bylo už po invazi, ale pořád nebylo jasné, jak to dopadne. Dubček byl ještě prvním tajemníkem a vypadalo to, že některé změny pražského jara by se přece jen mohly udržet. Také jsem v Oxfordu začal učit angličtinu skupinu Čechů, kteří tam po invazi zůstali.

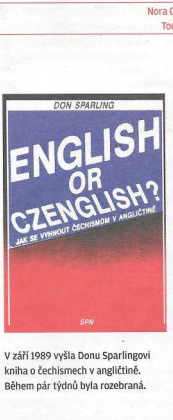

V září 1989 vyšla Donu Sparlingovi kniha o čechismech v angličtině. Během pár týdnů byla rozebraná.

Co jste tu dělal?

Napsal jsem na jazykové školy do Prahy a Brna. Praha odepsala, že ano, ale ještě neví kdy a jak, zatímco odpověď z Brna přišla ve smyslu: hned vám vyřídíme vízum a za šest týdnů se na vás těšíme. V březnu roku 1969 jsem tedy dorazil do Brna a učil tu do června roku 1970. Původně jsem plánoval vrátit se do Kanady, ale dostal jsem nabídku z Prahy, jestli bych nechtěl učit tam. Tak jsem dalších sedm let učil a překládal v Praze. Mezitím jsem se oženil s manželkou z Brna a pendloval mezi městy. Nakonec jsem zase odešel do Brna. Těch sedm let v Praze mi stačilo. Mám tam dodnes spoustu přátel, ale nejsem typ na větší město. Chtěl jsem být s manželkou a dětmi. Také jsem nesnesl pražskou mentalitu, nadřazenost vůči „venkovu".

A zrovna jste tam prožil typické normalizační roky.

Ano. Měl jsem tam dvě skupiny přátel. Jedna skupina byli lidé ze Slováckého krůžku a druhá lidé, umělci a intelektuálové bez práce, z nichž mnozí pak měli problémy s Chartou nebo emigrovali. A po roce 1989 se pro změnu stávali politiky a primátorem hlavního města Prahy a podobně. Ale nikdy se lidé z těch dvou skupin neprofáli. Nikdo z undergroundu a budoucích disidentů nechodil na Slovácký krůžek a nikdo z krůžku se mnou nikdy nešel do hospody s těmi druhými. V roce 1977 jsem se vrátil do Brna. Uvolnilo se místo na katedře anglistiky. Nastoupil jsem jako člen katedry, po listopadu 1989 mě zvolili vedoucím katedry, tím jsem byl do roku 1994 a pak zase od roku 1998 do 1999. Poté proběhla velká reorganizace mezinárodní-

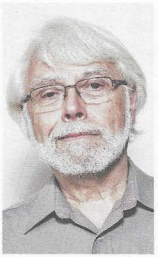

DON SPARLING (72)

Narodil se v kanadské Ottawě. Vystudoval anglický jazyk a literaturu na Torontské univerzitě a Oxfordské univerzitě. Do Československa poprvé přicestoval pár týdnů před 21. srpnem 1968, v březnu 1969 nastoupil jako lektor do brněnské Státní jazykové školy. V letech 1970–1977 vyučoval angličtinu v Praze, poté v letech 1977–2009 působil na Masarykově univerzitě coby učitel na kateďře anglistiky, odkud přešel jako zakladatel a ředitel do Centra zahraničních studií. Jako manažer vedl několik let Brno Expat Centre. Je autorem a spoluautorem jazykových učebnic Angličtina pro jazykové školy. Na podzim roku 1989 vyšla jeho úspěšná učebnice English or Czenglish? Jak se vyhnout čechismům v angličtině. Pět let v Praze vedl Slovácký krůžek. Obdivuje slovácký folklor, brněnskou historii.

ho oddělení na univerzitě a tehdejší rektor Jiří Zlatuška mě poprosil, jestli bych nebyl ředitelem tohoto nového útvaru. Tam jsem byl devět let a roku 2009 jsem šel do důchodu. Dnes učím na letní škole studenty z Kanady, účastním se projektů mezinárodního oddělení MU a angažuju se v organizaci Brno Expat Centre.

Vy jste k Brnu přirostl, že?

Já jsem Brňák brňáčtější než devadesát procent Brňáků. Je to neuvěřitelně krásné město. Nemám žádné komplexy jako typický Brňan, který říká, že Brno pořád není Praha. Brno má jiný charakter a mně moc vyhovuje. Podle mě je Brno otevřenější a zvídavější město než Praha, která je strašně uzavřená do sebe a má o sobě velice vysoké mínění. Brno je provinční město, ale slovo provinční má i svůj pozitivní význam. Skutečné provinční město má silné kořeny v regionu, zná svoji minulost, ale je také otevřené světu – právě proto, že ví, že je provinční. Takže vždycky říkám, že Praha je provinční město i Brno je provinční město, ale my to na rozdíl od Prahy víme.

To kvůli poznávání minulosti pořádáte své naučné procházky Brnem?

Prohlídky Brna dělám hodně, asi každý druhý týden, ale pak ještě dvakrát ročně dělám takové neobvyklé procházky městem. Naposledy jsme si všímali jen soch, objektů a pamětních desek. Snažil jsem se lidem vysvětlit, že všechno důležité na světě začíná v Brně. Na podzim bych rád uspořádal procházku po brněnském Ústředním hřbitově – je velice krásný a hlavně tam leží lidé, kteří Brno tvořili: Němci, Češi, dnes už i Romové se svými megalomanskými hroby, Vietnamci... Jsou tam i hroby vojáků z dob monarchie včetně hrobu muslimského vojáka z Bosny. Bohužel, většina německých hrobů už zmizela, především v padesátých a šedesátých letech, když rodina, už odsunutá, nezaplatila za hrob poplatek.

Jak jste objevil slovácký folklor?

Náhodou. Jel jsem v listopadu roku 1970 s přítelem do Kyjova. Viděl jsem ty krásné místní hody, kroje a zvyky. Hudba a písničky mi učarovaly. Jeden z protagonistů Slováckého krůžku v Praze byl z Kyjova. Tak jsme se tam potkali a on mi řekl, že se dvakrát měsíčně v Praze scházejí. Já najednou zažil něco úplně jiného, krásného, do slováckého folkloru jsem se zamiloval. Jeden ze starších členů krůžku nás během roku systematicky naučil tance a zpěvy ze všech regionů Slovácka, začal Podlužím, pak Kyjovsko, Uherskobrodsko, Horňácko... Každý týden jsme se sešli a cvičili tance a dvakrát měsíčně jsme měli besedu u muziky. Pak se náš učitel stěhoval do Brna a chasa v Praze nevěděla, co bude dělat. Já jsem Severoameričan a my jsme pragmatičtí lidé. Když něco někdo jiný nechce dělat, tak to děláme my.

Vy jste v Praze vedl Slovácký krůžek?

Pět let jsem vedl chasu, učil jsem je tance. Vždycky při tancích se sloka zpívá a sloka tancuje. Připravil jsem tedy ručně zpěvníky, tak třicet písní pro každý region. Pátral jsem v archivech, totálně jsem tomu propadl. V tom krůžku byli zajímaví lidé. Například primáš byl ze starého rodu z Velké nad Veličkou a jeho otec jako kluk se sourozenci a matkou čekali každé léto na telegram od Leoše Janáčka, aby dorazili do Luhačovic. To pak šli pěšky a vlakem, aby hráli a zpívali pro Janáčka a jeho společnost. Primáš Jura Hudeček skutečně pěstoval ryzí folklor. Učil nás také správně zpívat. Melodie se musí spojovat s frázováním. Když teď slyším lidi ze Slovácka, jak zpívají, obzvlášť sborově, tak si občas říkám, že to není ono. Potom jsem se dostal do Brna, na katedře jsem měl spoustu práce a do místního kroužku jsem nechodil. Tady byl důraz spíš na vystupování, což byla jiná filozofie než v Praze. Tam jsme se nikde neangažovali, zpívali a tancovali jsme pro sebe.

Nikdy vás za normalizace nenapadlo se do Kanady vrátit?

Víte, když člověk žije v jiné zemi delší dobu, postupně si vybuduje spoustu vazeb. Kromě nových příbuzných i přátele. Z Kanady jsem v kontaktu s bratrem a pak tak pěti šesti lidmi, se kterými jsem studoval, víc přátel už tam nemám, rodiče už zemřeli. Skoro padesát let pěstuji vztahy tady. Také práce na univerzitě byla zajímavá. Je to paradoxní, ale v Kanadě bych na univerzitě neměl tak dobré studenty jako tady. Studovat angličtinu bylo velice žádané, alespoň u určitého typu lidí. Vždycky jsme dostali kolem osmdesáti sta přihlášek, a mohli vzít jen pár studentů. A oni si toho vážili. Byli vynikající.

Studenti ale tehdy nemohli předpokládat, že začnou cestovat do zahraničí, že?

Ano, ale o to víc čerpali ze studií. A taky jsme tu, jako jediná katedra v Československu, měli studentskou výměnu se Západem. Měli jsme za partnera univerzitu v Leedsu, kde se studovala ruština a druhý slovanský jazyk. Každý rok podle počtu tamních studentů, kteří studovali češtinu a přijeli sem na deset týdnů, stejný počet našich studentů odjel tam. Byla to velká motivace pro ty nejlepší. Jinak studenti nepočítali s tím, že by měli kdy v životě možnost pohybovat se v anglicky mluvící zemi. Stávali se překladateli a učiteli. V osmdesátých letech nás chtělo ministerstvo školství dokonce zavřít, že prý stačí angličtina na univerzitách v Praze a Olomouci, tak proč ještě v Brně. Nakonec jsme přes protekci dostali povolení přijmout studenty na překladatelský obor, ale třeba pět lidí do ročníku. Když se mě ptali přátelé z Kanady na podmínky na vysoké škole a já jim říkal, že jsme

měli třeba pět šest studentů v seminární skupině, tak zírali, byly to vlastně lepší podmínky než na jakékoli univerzitě v Kanadě.

Když se za minulého režimu chtěl člověk učit anglicky, začal většinou s učebnicemi s rodinou Prokopových, tedy the Prokop Family, od známého anglisty Jaroslava Peprníka.
The Prokop Family je už dávno součástí českého folkloru. Když jsem se v roce 1977 přestěhoval z Prahy do Brna, na zdejší univerzitě používali skriptum, které napsal Jarek. Mně se to skriptum líbilo – včetně the Prokop Family. Ve srovnání s ostatními učebnicemi bylo o dvě tři třídy lepší. Dozvěděl jsem se, že připravuje sadu učebnic pro jazykové školy. Tak jsem mu napsal, že se mi jeho skripta líbí a že bych k tomu mohl něco přidat. On ochotně odpověděl, sešli jsme se a od té doby jsem byl členem autorského týmu. Takto jsme udělali čtyři učebnice pro jazykové školy.

Tehdy jste se dal i do sepsání knihy English or Czenglish?
Řekl jsem si, že pořád opravuji stejné věci a že by stálo za to ty chyby sepsat. Shodou okolností jsem zrovna natrefil na maďarskou učebnici angličtiny Hunglish. Nějaký anglický rodilý mluvčí v Budapešti také sepsal chyby, které Maďarům pořád opravoval. Czenglish tedy není můj vynález, ale určitě jsem ho popularizoval.

Tu knihu znal tehdy každý, kdo se učil anglicky.
Kniha vyšla v září roku 1989. Hned byly recenze a nejhezčí od Antonína Přidala. Náklad byl deset tisíc výtisků. Já jim říkal, že to je strašně málo. Nakladatelství ale řeklo, že neví, jestli to bude zajímavé, nebo ne. Do týdne bylo vydání vyprodané. Hned mi poslali smlouvu na druhé vydání, už na sto tisíc výtisků, ovšem za směšných podmínek. Za sto tisíc výtisků jsem dostal poloviční peníze než za těch deset tisíc. A pak přišla sametová revoluce. Najednou se chtěl každý naučit anglicky a mít tu knihu. Prodalo se hodně, ale pak probíhala privatizace a zbytek vydání ležel roky ve skladu. Zbytek učebnic se objevil někdy v roce 1993 v knihkupectvích se slevami. Nakonec se všechny prodaly. Od té doby mi lidé pořád říkají, že bych to měl znovu vydat. Ale kniha už by potřebovala důslednou revizi. Na zdejší katedře anglistiky teď na tom pracují, tak možná do roka vyjde zrevidované vydání.

Čtyřicet let v Česku. Snímky Dona Sparlinga z jeho života v komunistickém Československu. Nahoře vpravo se svými syny Tomášem a Donem.

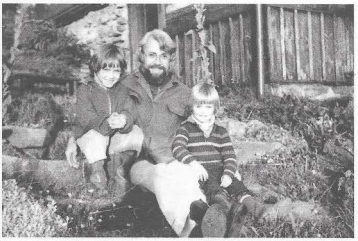

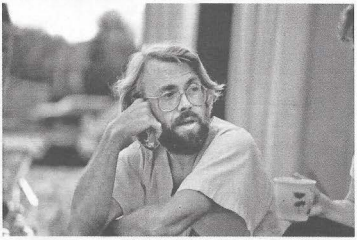

Když jste dával tu učebnici dohromady, jaká byla ta největší chyba, na kterou jste chtěl upozornit?
Těžko takhle říci. Já se snažil k heslům napsat i kulturní pozadí. Češi například často používají slovo prosím. Otevřete dveře a řeknete ostatním prosím. V angličtině to neděláme. Snažil jsem se vysvětlit, že my se v těch situacích chováme jinak a používáme něco jiného. Jedno z velkých hesel bylo Collective vs. Individual *(Kolektiv a jednotlivec)*. V češtině je kolektiv totálně zakódován, zatímco angličtina je postavena na individuálním pohledu. Z toho vznikají i některé komické situace. Třeba když Čech řekne: „Byli jsme tam s přítelkyní." Já jako anglicky mluvící člověk se pak ptám: „Kdo byl ten třetí člověk?" Pro mě jsou v té větě nejméně tři lidé. Nebo slovo „naši", kdo jsou „naši"? Byli jsme u našich. Žádné „ours" ve smyslu „naši" neexistuje. Ten kolektiv se objevuje i v české kuchařce: „Vezmeme mísu, dáme do ní půl kila mouky, zamícháme." Anglická kuchařka říká: „Vezmi, dej, zamíchej." Česká kuchařka zahrne do činnosti všechny, což je pro anglicky mluvícího člověka až surrealistická představa. Stejně jako: „Na obraze vidíme, na náměstí spatříme..." Je v tom i tiché vnucování. Všichni bychom to na obraze měli vidět. A jestli to nevidíš, je to chyba.

A co určité a neurčité členy? Na tom si většina Čechů v angličtině láme zuby, ne?
Pokud rodný jazyk nemá členy, naučit se jazyk se členy bude vždycky problém. I francouzština má členy, ale používá je jinak než angličtina. Ale měli jsme na katedře Skotku. Dost často jsme se dohadovali nad textem, jestli tam člen chybí, nebo ne. Úplně přesná pravidla pro členy neexistují.

Když prý člověk neví, raději nemá použít člen žádný. Je to tak?
Ano, to je pravděpodobně lepší. Pro anglicky mluvícího člověka je daleko horší mít špatný člen než vůbec žádný. Špatný člen může změnit význam. Češi mají ale problém také s časy. S časovou souslednosti i používáním správného času, předpřítomného, předminulého. To umí opravdu jen málo Čechů. Na druhou stranu, pro mě jsou také problém české vidy sloves, dokonavý a nedokonavý. Neříkám je automaticky. A pak koncovky. Myslím, že to dělám stejně jako většina cizinců, tedy že tu koncovku tak nějak zašumluju, řeknu ji do ztracena. Já obecnou češtinu a obecnou moravštinu moc neumím, takže mluvím spíš spisovně, protože je to pro mě jistější. Hovorové, obecné varianty jsou pro mě docela horor. Ale kupodivu jsem se díky lidovým písničkám dobře naučil slovácké nářečí.

Snímek z dob, kdy Don Sparling v Praze chodil do Slováckého krůžku.

Jak jsou na tom Češi s přízvukem?
Samozřejmě se to za posledních dvacet let velice zlepšilo, hodně mladých Čechů mělo a má možnost žít někde v zahraničí, také jazykové pomůcky jsou výborné. Manželka má však lepší sluch než já a říká, že kdykoliv na letišti pozná, když je někdo Čech. Má na to radar. Já tolik ne, jen když je přízvuk silnější, pak rozpoznám i anglicky mluvícího Němce nebo Francouze. Překvapuje mě ale jiná věc, která se pořád ještě nezměnila.

Co to je?
Chybí tu přísná kritéria, podle kterých by se posuzovalo, jestli Čech mluví anglicky dobře, nebo špatně. Dost často slyším o někom, že mluví anglicky „perfektně". Ale ve skutečnosti počet Čechů, kteří mluví anglicky alespoň slušně, je velice malý, a to i ve firmách a institucích, kde se očekává, že budou lidé hovořit s cizinci a jsou

tam proto, že by měli mluvit anglicky na vyšší úrovni. Je to často spíš ostuda. To samé s překlady. Málokdy tu člověk vidí výborný překlad z češtiny do angličtiny. A to neznamená, že se dá text k přečtení rodilému mluvčímu. Že se někdo náhodou narodil v anglicky mluvící zemi, ještě neznamená, že bude umět dobře anglicky a má praxi s textem. Lidé tu nechápou, že je to důležité. V muzeích, v informačních materiálech, na internetových stránkách. Je to zvláštní u národa, který vstal z mrtvých přes svůj jazyk.

Máte pocit, že o jazyk málo pečujeme?
Neexistuje nový, současně koncipovaný slovník češtiny. Existuje Slovník spisovné češtiny, jehož první vydání vyšlo už v roce 1978. Pak je čtyřdílný Slovník spisovného jazyka českého, který vyšel v padesátých letech a je plný slov zastaralých, krajových a řídkých. Anebo devítisvazkový akademický Příruční slovník jazyka českého, který vyšel postupně mezi lety 1935 a 1957! Máme Ústav pro jazyk český, tak proč tam nikdo nedá dohromady aktuální slovník spisovné češtiny? Vím, že anglicky mluví miliarda lidí, ale když jdete do knihkupectví kdekoliv v USA nebo v Kanadě, je tam celá sekce, kde jsou řady slovníků angličtiny a desítky a desítky knih o stylu v angličtině. Když chce člověk v češtině zlepšit svůj styl, co najde? V podstatě nic.

Čeština má zase poměrně rigidní gramatická pravidla.

ANGLIČTINA OD A DO Z

KOMUNIKACE GRAMATIKA SMĚNY ČASU

Od dnešního dne vychází v Lidových novinách nový seriál výuky angličtiny. Do konce října bude přinášet fráze a slova pro práci i volný čas, nejčastější chyby Čechů i adaptované povídky Arthura Conana Doyla.

Ale tak rigidní, že ve škole se tu spíš než to, jak dobře jazyk používat a psát jím, učí gramatika, a jak dávat správně interpunkci. To je kontraproduktivní. Kde jsou ty čárky? Who cares? Trend v angličtině je od čárek upouštět. Pokud to není pro význam úplně nutné, tak čárka není nutná.

Co radíte Čechům? Ať se učí obě angličtiny, tedy britskou i americkou naráz, nebo ať si vyberou jednu a té se drží?
Asi by si zpočátku měli vybrat jednu, je to jednodušší. A když jsme v Evropě, tak proč ne britská? Pravděpodobně se podívají dříve do Británie než do USA. Hranice mezi angličtinami ale už téměř neexistuje. Většina Američanů tedy nezná nic jiného než americkou angličtinu. Ale všude jinde, když se cizinci učí anglicky, se dozví obojí. Kdybych byl učitel teď, tak bych řekl, že je jedno, co budou studenti používat. Cinema nebo movie theater, lift nebo elevator. Co bych ale doporučil, je kanadská výslovnost. Kanadská angličtina je nejzřetelnější, nemá ty obskurní zvuky, které existují jen v britské angličtině, ani podivné nosní zvuky americké. Jako nástroj výuky je ideální. Kanaďané jsou hloupí, že toho nevyužijí marketingově. Také neexistuje jiná země, kde by byla jedna standardní angličtina v tak obrovském rozpětí – pět tisíc kilometrů, od pobřeží k pobřeží. Kanadská angličtina je stejná v Novém Skotsku i v Britské Kolumbii, což je unikátní.

«